

Schöpflin Aladár magyarországi apai ősei, családtörténete

VALÉRIA FUKÁRI

The paternal ancestors and family history of Aladár Schöpflin

929.52Schöpflin

82:929:821.511.141

929 Schöpflin Aladár

930.85(439)

Keywords: Genealogy of Aladár Schöpflin (1872–1950). Great grandfather, grandfather and father of Schöpflin. Kopcsány (today: Kopčany, Slovakia, district of Szakolca – today: Skalica), Holics (today: Holíč, Slovakia, district of Szakolca – today: Skalica). The duck trap and stud in Kopcsány.

A magyar irodalom egyik legnagyobb kritikusának, Schöpflin Aladárnak genealógiája és családtörténete a szakirodalomban teljes egészében incognita. A témával foglalkozó egyetlen közlemény, nem szaklapban látva 1995-ben napvilágot,¹ elkerülte a szakma figyelmét.

De meglehetősen gyér, egy hiányos és pontatlan szájhagyományon alapuló ismeretlei lehettek őseiről, családjá történetéről magának Schöpflinnek is. Írásaiban annyit említ meg, hogy úgy tudja, szépapja Elzászból jött Magyarországra.² Családjá és barátai hallottak tőle valamit az első magyarországi Schöpflin foglalkozásáról is, ám utólag eltérőleg emlékeztek erre vissza.³

Azt azonban Schöpflin Aladár a szájhagyománytól függetlenül is számon tartotta, és szűkebb családi, baráti körben, ha épp úgy adódott, büszkén elő is hozta, hogy a Schöpflin név viselői közt volt egy nagy tekintélyű, világhírű történész és rétor, Johan Daniel Schöpflin, akiről Goethe úgy is mint strasbourgi egyetemi tanáráról és tudósról, úgy is mint emberről, csodálattal emlékezik meg életírásában.⁴

1. Fukári Valéria: Képes riport a XVIII. századból. Schöpflin Aladár őse nyomában. *Nap*, 1995. jan. 11. 2. sz.
2. Schöpflin Aladár: A város. *Nyugat*, 1. évf. (1908) 1. köt. 353. p.
3. Schöpflin Gyula: Szélkiáltó. Visszaemlékezés. Budapest, Magvető–Pontus, 1991, 25. p. – Bohuniczky Szeffi: Schöpflin Aladár és baráti körünk. *Irodalomtörténet*, 1962. 1. sz. – Schöpflin Gyula szerint az elzászi ős kertész volt; Bohuniczky Szeffi úgy emlékszik vissza a Schöpflin Aladártól hallottakra, hogy nagyapja mint erdész került Németországból egy felvidéki uradalomba.
4. Idézi Bohuniczky Szeffi: i. m.

Alles Erden Glück ist Täuschung hirniden
 nur in Himmel wohnt der wahre Frieden,

Kopptschan d 3ten Augst. 1794
 J. Georg Schöpflin
 R. R. Entenfanger

1. kép. Alles Erden Glück ist Täuschung hirniden, nur in Himmel wohnt der wahre Frieden. Koptschan d 3ten Augst 1794, J. Georg Schöpflin K. K. Entenfanger. Minden földi boldogság csalóka, csak az égben lakozik igaz béke. Kopcsány, 1794. augusztus 3-án, J. G. Schöpflin, csász.-kir. vadkacsavadász. Az első magyarországi Schöpflinnek, Schöpflin Aladár ükapjának lelki világába betekintést nyújtó szavakat Martin Lautsek lelkész és író emlékkönyve őrizte meg. (A pozsonyi evangélikus líceum kéziratára, Pamätník M. Laučeka, sign. A 15312.)

* * *

Amikor megkezdtem a Schöpflinek magyarországi genealógiájának és családtörténetének feltárására irányuló levéltári kutatásaimat, tulajdonképpen egy izgalmas, sok ismeretlent tartalmazó, hely- és kortörténeti alapkutatót is igénylő feladatra vállalkoztam. Hiszen munkámban mindössze három családi okiratra támaszkodhattam: az 1872-ben született Schöpflin Aladár születési anyakönyvi kivonatára, valamint az ő apai nagyapjának a család által a zsidótörvények idején beszerzett születési és halotti levelére, amelyeket Schöpflin Aladár Londonban élt fia, az ugyancsak író Schöpflin Gyula bocsátott annak idején a rendelkezésemre.

Az első okirat Schöpflin Aladár közvetlen elődjére, apjára, Schöpflin Gyulára vonatkozóan nyújtott némi adatokat. Az utóbbi két okirat két távolabbi felmenőről tájékoztott, pontosabban arról, hogy az apai nagyapa, Schöpflin János György 1790. júl. 30-án született Szokolcán egy azonos nevű vaskereskedő fiaként, és 1861 szeptember 21-én „bélüsőkben” hunyt el Szolcsányban.⁵

5. Az apai nagyapa születési levelét kiállító szokolcai lelkész a születés idejét tévesen másolta le. Az eredeti anyakönyvi bejegyzés 1792. febr. 30-i dátumot rögzít. Matrika ECCL Evang. A. Szokolczeni, nat. 1783-1886, defunc. 1783-1867, 23. p. / Štátny archív v Bratislave (Pozsonyi Állami Levéltár). – Az apai nagyapa halotti okiratának eredeti anyakönyvi lelőhelye: Matrika Defunctorum (1861), N. Zerdahely, Štátny archív v Bratislave, odbočka Šafa (A Pozsonyi Állami Levéltár Sellyei Fiókja)

Utam tehát – a még távolabbi felmenőt (felmenőket?) keresendő – legelőször Nyitra vármegye egyik legjellegzetesebb vidékére vezetett, Szokolca, a morva határnál fekvő egykori szabad királyi város anyakönyveihez. Ezekben az említett vaskereskedő Schöpflinen és fián kívül egy további családtag, Catharina Margaretha Schöpflin nyomait is megtaláltam, elődre azonban nem akadtam.

A Schöpflinek magyarországi fészkeire csak akkor leltem rá, amikor – a vidék múltját a saját kutatásaiból ismerő dr. Marta Melníková levéltáros tanácsára – a Szokolcával szomszédos, érdekes múltú régi kisváros, Holics anyakönyveiben, valamint az 1736-tól az uralkodópár, Mária Terézia és Lotaringiai Ferenc magánbirtokát képező, Holicson kívül még két mezővárost és a környező falvakat is magában foglaló császári-királyi uradalom levéltári hagyatékában kezdtem vizsgálni.

A születési, házassági és halotti anyakönyvek lapjain a kopcsányi és holicsei Schöpflinek többsége mintegy húsz különböző, leginkább szlovákos hangtani névváltozatban jelent meg. (Például ilyenekben: Schefl, Soplin, Schilfin, Stefling, Sepling, Kschiflin, Stöpflin, Scheflý, Stepling, Scheplink, Scheflingerin – ez utóbbi női nemben.) Ezek egyfelől a bejegyzésekben előforduló adatok összevetései révén, másfelől a jellegzetes névközépi mássalhangzó-torlódás olyan-amilyen imitálásában fölismerhetőnek, azonosíthatónak bizonyultak.

Teljesen lehetetlennek látszott azonban a leszármazások eredőjének, az első magyarországi Schöpflinek a felismerése. Pedig szert tettem két fontos németországi születési adatot tartalmazó leltre. Egy kései szokolcai anyakönyvből ugyanis kiderült, hogy az általam sok szokolcai keresztszülői, két házassági, több szülői bejegyzés folytán számon tartott, 1845-ben, 88 éves korában „korgyengeségben” elhalálozott Catharina Margaretha Schöpflin Németországban, Sinzheimben született.⁶ S kiterjesztve a kutatást a holicsei csász.-kir. uradalom adminisztrációjára, annak alaposan vezetett személyzeti táblázataiból megtudtam, hogy az általam anyakönyvi vizsgálódásaimból már ugyancsak ismert kopcsányi Johan Fridericus Schöpflin is Németországban, Rastadtban született.⁷ Azt azonban, hogy kik voltak a két németországi születésű Schöpflin szülei, nem lehetett megállapítani, mert a nagyon szűkszavú és nem is mindig pontos anyakönyvi bejegyzések erre vonatkozóan nem nyújtottak megbízható támpontot.

Hogy végül mégis ráleltem Catharina Margaretha szüeleire, s bennük a magyarországi Schöpflinek őseire, azt a holicsei evangélikus egyház ma már nyugalmazott lelkészének és egyháztörténészének, Pavel Proksa tiszteletesnek köszönhetem, aki lehetővé tette, hogy betekinthessek a holicsei és szokolcai evangélikus egyház levéltárának anyagaiba, köztük Martin Laučeknak, a kiváló 18. századvégi szokolcai szlovák lelkésznek és írónak a magánanyakönyvébe. Lautsek (latinul és magyarul így írta a nevét), ez a homo *scribacissimus*,⁸ azt az evangélikusok számára hátrányos megkü-

6. A szabad kir. Szokolca városában létező ág. vallású Evangélikus Anyaegyháznak Wrádisch leány gyűlekezetével 1845-ben megnyitott egyetemes Anyakönyve, Štátny archív v Bratislave.

7. Slovenský národný archív, Bratislava (Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, a továbbiakban: SNA), fond: Cis. král'. panstvo Holíč, Záležitosti zamestnancov z r. 1825-26, krab. 10., s. 303-304.

8. Jozef Ľudovít Holuby lelkész, néprajzíró, botanikus nevezte így Lautsekot, aki kiadott művein kívül egy hatalmas, több mint huszonnégyezer oldalas, máig kiaknázatlan kéziratot gyűjtéményt (Collectanea) is hagyott maga után.

lönbötzetést, hogy az 1791. évi XXVI. törvénycikk megjelenéséig csak a katolikus anyakönyvek voltak közjogi érvényességűek, az evangélikus anyakönyvek nem, előnyre fordította. A hivatalos katolikus anyakönyv használata mellett a maga, az egyháza, a jövő számára latin nyelven egy külön, nem hivatalos anyakönyvet is vezetett, s ebben – nem tagadván meg írói mivoltát sem – az előírt anyakönyvi rovatoktól nem korlátozódva alaposabb, olykor szinte krónikaszerű feljegyzéseket készített híveiről.

Ebbe az anyakönyvbe Catharina Margaretha Schöpflinről mint házasulandóról írt Lautsek kétszer is, és mindkét esetben pontosan megnevezte, kiktől származik a menyasszony: „Patre Joh. Georgii Schöpfling [sic!], Caesarei Regii Anatarii, Matre piae denatae Mariae Catherinae Abelin incolarum Koptsanensium.”⁹ (A Schöpflin név – mint látni fogjuk – ebben az alakban: a név végi német -lin kicsinyítő képzőt hangtanilag a névközépi mássalhangzó-torlódáshoz hasonlítva, egy további mássalhangzóval mintegy megerősítve került be a holicsi egyháztörténetbe is.)

Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy ugyanazok, akiket Lautsek idézett feljegyzése megnevez, voltak Johan Fridericus szülei is: Johan Georg Schöpflin, császári-királyi vadkacsafogó mester és Istenben boldogult Maria Catharina Abelin, kopcsányi lakosok. Egyébként más forrásból, de ugyancsak Lautsek tollából expressis verbis is megbizonyosodhatunk erről. Lautsek egy, 1792 novemberében barátjának, a pozsonyi magyar-szlovák lelkésznek, Institoris Mossóty Mihálynak írt latin nyelvű levelében „Fridericus Schöpfling [sic!] úr” nevelő felőli érdeklődését továbbítva megjegyzi, hogy „a régi királyi kacsafogó mester épp ugyanabba a mesterségbe kinevezett fiáról van szó.”¹⁰

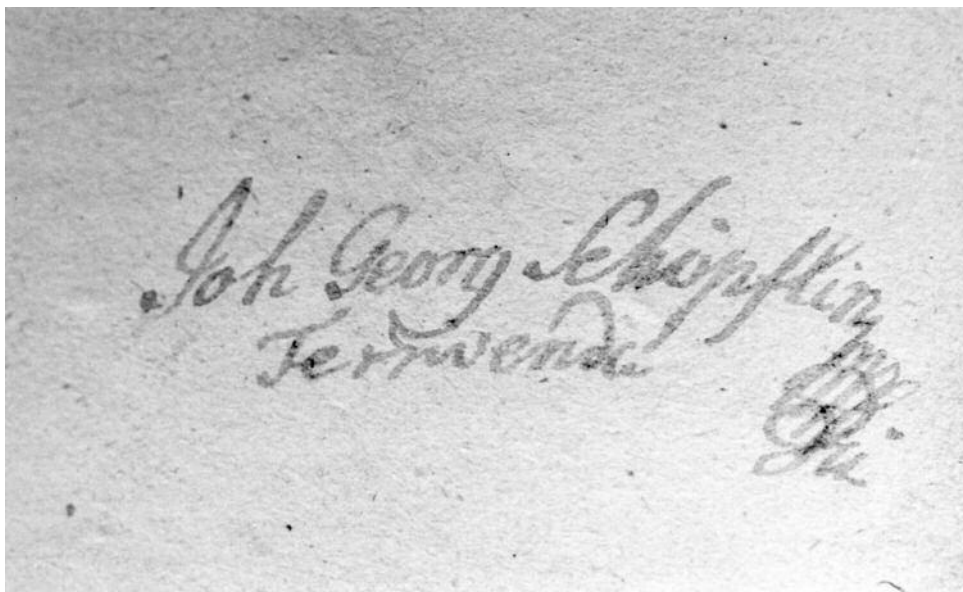
* * *

Hosszas anyakönyvi kutatásaim eredményei ezek után sorra elrendeződtek, s összeállt az alábbi genealógiai-családtörténeti kép: Az első magyarországi Schöpflin-ös, Schöpflin Aladár ükapja, Johan Georg Schöpflin (a családfán: I. Johan Georg) nem Elzászból jött Magyarországra, mint azt Schöpflin Aladár és a családi hagyomány tudta, hanem a német birodalom egy másik államából, az Elzász-Lotaringiával határos Badeni Nagyhercegségből (Sinzheim és Rastadt badeni városnevek). Valószínűleg ott is született és nevelkedett, akárcsak a történetíró Johan Daniel Schöpflin is.¹¹ Mindenesetre Badenben alapított családot Maria Catharina Abelinnel, ott született első két gyermekük: Johan Fridericus, levéltári leletünköből következtethetően 1754-ben vagy 1755-ben, Rastadtban, valamint Catharina Margaretha 1756-ban vagy 1757-ben, Sinzheimben.

9. Matricula eccl. Augustanae Confessionis ad dictae Szokolcensis... Martinus Lautsek ad 1783, p. 52., 95. Archív ev. a. v. cirkevného zboru Skalica (A Szokolcai ág. hitv. egyházközség levéltára)

10. Rukopisný archív Lýceálnej knižnice v správe Ústrednej knižnice SAV, Bratislava (A Szlovák Tudományos Akadémia Központi Könyvtárának gondozásában levő Líceumi Könyvtár kéziratára, Pozsony), fond: Mossóty Institoris Mihály levelezése, fasc. 358/II.

11. Voss, Jürgen: *Universität, Geschichtswissenschaft und Diplomatie im Zeitalter der Aufklärung: Johann Daniel Schöpflin (1694-1771)*. München, 1797, S. 26.

2. kép. II. Joh. Georg Schöpflin ferrivenda (vaskereskedő). Schöpflin Aladár édesapja saját kezű aláírása Martin Lautsek fiának, Jonathan Lautseknak emlékkönyvében, amelybe ezzel a latin nyelvű szentenciával jegyezte be magát: Omnia conanda docilis sollertia vincit. Minden vállalkozást legyőz a könnyen megtanulható furfang. (A pozsonyi evangélikus líceum kéziratára, Pamätník Jonathana Laučeka, sign. 15299)

Harmadik gyermekük, II. Johan Georg, a későbbi szakolcai vaskereskedő, Schöpflin Aladár majdani dédapja már Magyarországon, a morva határnál fekvő Kopcsányban látta meg a napvilágot 1759. augusztus 30-án.¹² (Badenből hozott családi hagyomány lehetett, hogy a fiúgyermek első keresztnévként a Johan nevet kapták, így volt ez a történész Johan Daniel Schöpflin és az ő apja esetében is.)

I. Johan Georg Kopcsányban Caesareus Regius Anatarius volt, vagyis K. K. Entenfanger, ahogy ő maga tette hozzá nevéhez (amikor idős korában németül beírta magát Lautsek emlékkönyvébe), cisársko-král'ovský kačenár, ahogy szlovák környezete tartotta őt számon, azaz csász.-kir. kacsafogó vagy vadkacsavadász. S miként első három gyermekének a fentiekben már megismert születési évéből kiviláglik, legkorábban 1756-ban, legkésőbb 1759 első felében jött Magyarországra.

* * *

Mielőtt rátérnénk idejövetelének körülményeire s a család itteni életére, megjegyzem, szerettem volna megismerni badeni életüket, kapcsolataikat is, különösen a Johan Georg anatarus és a történészprofesszor Johan Daniel közötti feltételezhető genealó-

12. Matrika r. kat. Holíč, nar., sob. zom. 1749-1762, Štátny archív v Bratislave.

giai összefüggést. Mivel a tervbe vett badeni anyakönyvi kutatás megvalósítása végül nem állt módomban, levélben kapcsolatba léptem Johan Daniel Schöpflin németországi genealógusával, Rolf Eilers úrral. A badeni Schöpflin nemzetség leszármazásának megismerhetőségére vonatkozó kérdéseimre Eilers úr tájékoztatott arról, hogy egy általa ismert 18. századi karlsruhei levéltári anyag, a Roller-féle kéziratos Baden-Durlachi Nemzetségtáblák egyik lapján, amelyen három család van feltüntetve, ott található egymás mellett Johan Daniel Schöpflin, a történész apja mint köztisztviselő, a feleségével, valamint Johan Georg Schöpflin mint „*Entenfanger*”, a feleségével, Maria Catharina Abelinnel és két gyermekükkel, akik közül az egyik 1754-ben, a másik 1756-ban született. De – tette hozzá közléséhez Eilers úr – Roller, a nemzetségtáblák összeállítója nem végzett anyakönyvi kutatásokat, rokoni összefüggésekre nem is tett semmilyen utalást.

Ez a közlés megerősíti az első magyarországi Schöpflin badeni családalapításáról általam idehaza feltártakat és pontosítja első két gyermeke badeni születésének évét.

Egyébként, a német szakirodalom, amely a Schöpflin nevet viselő családok badeni, felső-rajnai térségű, mindmáig nagyszámú elterjedtségének kezdetét a késő középkorra teszi, ugyancsak felemlégeti, hogy e régi nemzetség genealógiai ismerete rendkívül hiányos.¹³

* * *

Feltehetjük most már a kérdést, vajon az éppen családot alapító Johan Georg Schöpflin badeni vadkacsafogó mester miért hagyta el festőien szép hazáját akkor, amikor az, az egyik legkiválóbb német fejedelem, Karl Friedrich uralkodása alatt történetének épp oly korszakát éli, amelyet – mint Johan Daniel Schöpflin a Badeni Nagyszerűségről az 1760-as évek elején pompás kivitelben megjelent hétkötetes latin nyelvű műve 4. kötetének zárósoraiban írja – „a jövő emlékezete... majd Baden aranykorának fog nevezni”?¹⁴

Ki tudja, talán épp a családalapítás vitte rá, hogy szerencsét próbáljon olyan helyen, ahol ő lesz a meghonosítója s egyetlen képviselője mesterségének. Egyébként a hely, ahová Johan Georg Schöpflin Magyarországra jött, ugyancsak fellendülésben van az idő tájt. Szokolca szabad királyi város a 18. század második felében virágkorát éli, az 5724 lakost számláló városban kilenc iparocéh működik,¹⁵ van nyomdája, és – mint az ottani birtokára írni, zenélni, kertészkedni visszavonult gróf Gvadányi József magyar lovas generális büszkélkedik vele – „szép gunyhók” épülnek benne.¹⁶ Az 1766-ban összesen 7714 lakosú¹⁷ holicai uradalmat pedig épp a Czoborok utolsó, tékozló sarjától, a mor-

13. Voss, Jürgen: i m.

14. Schoepflin, Johan Daniel: *Historia zaringo Badensis*, tomus 1-7, Carlsruhe MDCCLXVI

15. Oblastný archív Senica so sídlom v Skalici (a Szokolcán székelő Szenici Területi Levéltár), fond: Z pozostalosti prof. ThDr. Jozefa Šátka.

16. Gvadányi József: *A falusi nótáriusnak elmékedései, betegsége, halála és testamentoma* (Tizenegyedik paragrafus). 1796.

17. SNA, Bratislava, fond: Holíč, Riaditeľstvo cisárskych majetkov vo Viedni, sign. Ila, panstvo Holíč, portef. 48. Súpis obyvatel'ov 1760-1771.

vaországi Gödinggel (Hodonín) és Pavlovicével együtt megvett Lotaringiai Ferenc lendí-ti jelentősen föl.

A császár szerette ezt a magyarországi birtokát, családjával és kíséretével gyakran időzött ott, örökösének is meghagyta, hogy élvezze minden kellemességét, soha el ne adja, mindig törődjék azzal, hogy ott a gazdaság haszonnal működjék, szakembereit jól tartsa el.¹⁸

S mert ő maga kitűnő közzgazda volt, számos jól működő vállalkozást hozott e bir-tokán létre: Sasváron posztógyárat, Holicson majolika- és porcelángyárat alapít, holic-si várkastélyát felújítja, halastóval, fácánossal, fókatóval veszi körül, a régi, leégett kop-csányi méntelep helyén megépíti Magyarország első nagy méntelepét (kis kastélyt is belekomponáltatva), amely Korabinszky szerint a maga nemében a kor legszebb barokk építményei közé tartozott,¹⁹ s mai, csak részben följújtott, nagyobb részét még pusztuló állapotában is lenyűgözően hat.

Johan Fridrich Schöpflin	70.	Schöpflin	der Schöpflin	Schöpflin	Darstellung	der Schöpflin
Waldgraben	15.	Schöpflin	der Schöpflin	Schöpflin	der Schöpflin	der Schöpflin

3. kép. Johan Fridrich Schöpflin 70 éves korában készült személyi és szolgálati táblázata a holi-csi csász.-kir. uradalom levéltári hagyatékában. Innen tudható, hogy ez a Schöpflin-ivadék még Németországban, Rastadtban született. (Slovenský národný archív Bratislava: Holíč, krab. 10, záležitosti zamestnancov z roku 1825-28)

S miként a császár holic-si porcelángyárat európai rangra emelő keramikusmestereit az egykori hercegségből, Lotaringiából hozták be neki megbízottjai, minden valószínűség szerint a Lotaringiával határos Badenben találták meg Johan Georg Schöpflin Entenfanger személyében a megfelelő szakembert ahhoz az egyébként Magyaror-szágon ismeretlen vadászati létesítményhez: a vadkacsafogó tóhoz, amelyet a császár Kopcsányban kívánt létrehozni.

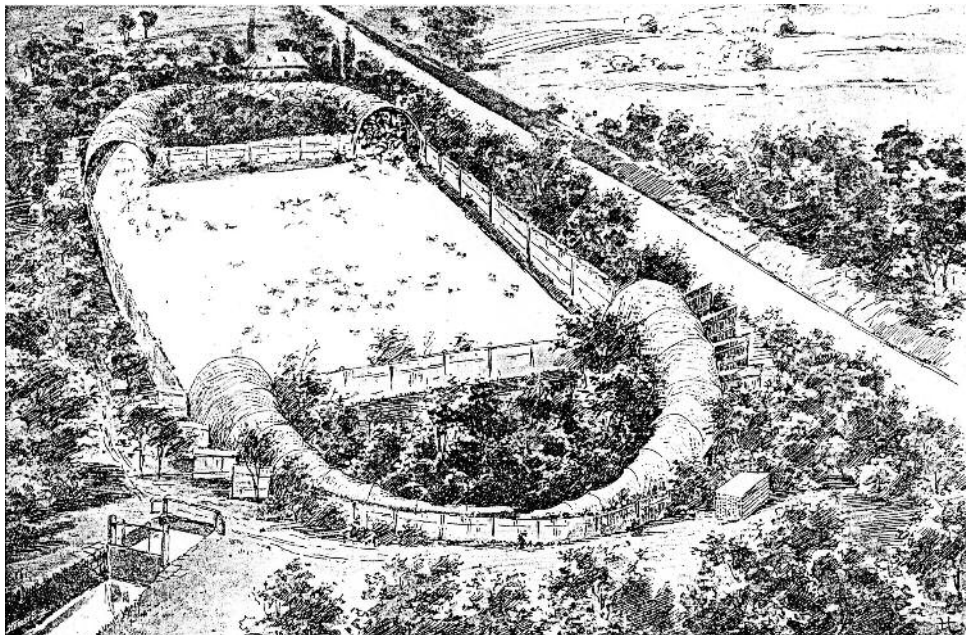
Az az anyakönyvi leletünkkel bizonyítható tény, hogy Johan Georg Schöpflin 1759-ben, harmadik gyereke születésekor már Kopcsányban él, mellesleg helyesbíti a magyar szakirodalomnak a kopcsányi kacsafogó tó keletkezését tévesen 1784-re tevő

18. Lotaringiai Ferenc császár saját kezűleg, franciául írt testamentuma. In *Aus der Zeit Maria Theresias Tagebuch des Fürsten Joh.-Josef Khevenhüller-Metsch, kaiserlichen Obersthofmeisters 1764-67*. Wien, Leipzig, Berlin, Herausgegeben im Auftrage der Gesellschaft für neuere Geschichte Österreichs von Rud. Graf Khevenhüller-Metsch und dr. Hans Schlitler, 1917, S. 399.

19. Korabinszky, Johann Matthias: *Geographisch-historisches und Producten Lexikon von Ungarn*. Pressburg, 1786.

közlését,²⁰ ugyanakkor igazolja egy kéziratos szlovák helytörténeti munka adatát, amely – eltérően a témában közölt szlovák publikációk ellentmondásos állításaitól – 1759-re teszi a kacsafogó felépítésének idejét.²¹

Mindebből pedig az is következik, hogy Johan Georg Schöpflin, aki a vadkacsafogás eme vadászati ágát Magyarországra behozta, a kopcsányi kacsafogónak nemcsak a működtetője, hanem a megépítője is lehetett.

4. kép. A csász.-kir. kopcsányi kacsafogó tó rajza (Magyarország vármegyéi és városai, Nyitra vármegye, szerkeszti dr. Sziklay János és dr. Borovszky Samu Budapest, é. n.)

Miféle építményről is van szó? A kacsafogó a Morva folyó egyik ágánál 3016 négyzetméter területen, vadkacsák tenyésztésére és fogására kialakított mesterséges tó volt. Építője a tó szögleteiből félkör alakú csatornákat vezetett ki, ezeket holland minta szerint beernyőzte faívekkel, amelyekre ráhúzta a csatorna hálózatát. Ezt a félkör közepén egy zsák alakú, felnyitható hálóval fogta össze. A tavat, a zavartalanságot biztosítandó, magas nádkerítés választotta el a környezettől. A vadász a kerítésen levő apró nyílásokon át tartotta szemmel és irányította a vízen történendőket. Az arra röpködő vadkacsákat a vadász mintegy ötven szelíd kacsája csalogatta a tóra, ezeket aztán sárgás színű kis kutyái a csatornába vonuló szelíd kacsák után terelték. Ott a vadász kiabálással

20. Erdészet és vadászat. Írta Bacskády Károly. A vadászati részben br. Steiger Albert adatainak felhasználásával. In dr. Sziklay János és dr. Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Nyitra vármegye*. Budapest, Apollo, é. n., 347–348. p.

21. Suchý, Fridrich–Damborský, Imrich: *Obecná kronika obce Kopčany*. Rukopis, dokončený r. 1965. A kéziratos művet Pavel Proksa volt szíves a rendelkezésemre bocsátani.

riasztotta őket tovább egész a zsák alakú fogóhálóig, ahol végleg zsákmányul ejtette őket. A tóhoz szoktatott szelíd kacsák a csatorna oldalsó nyílásain visszatértek a tóra és további vadkacsákat csalogattak oda. Évente 10–15 ezret is fogott a vadász e szárnyasból, amelynek húsa állítólag a legfinomabb peccsenyék egyike.²²

* * *

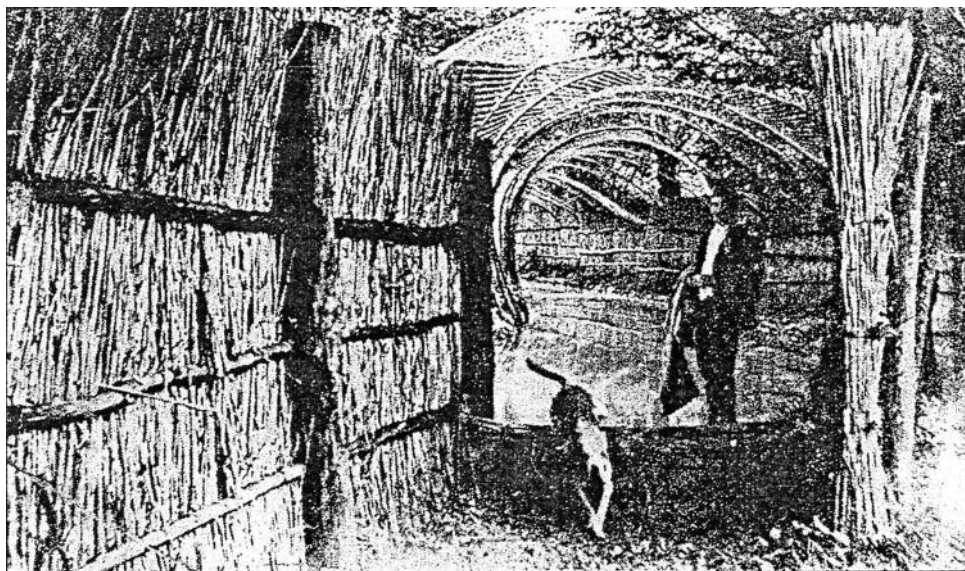
Vegyük ezek után közelebről szemügyre a családját Felső-Magyarországon újraalapító Johan Georg Schöpflin anatarus és utódai itteni életét, anyagi, társadalmi helyzetüket, meghonosodásuk útját-módját, környezetüket, kapcsolataikat, a társadalmi és vallási életben való részvételüket, a szerepet, amelyet egyikük-másikuk a maga helyén betöltött, gyermekeik műveltetését.

A holicsei cs.-k. uradalom vadászainak 1766-ból származó kéziratos fizetési táblázatán I. Johan Georg mint az uradalom egyetlen cs.-k. vadkacsafogója a vadászok ranglétrájának középső fokán helyezkedik el: a 200 forint készpénzzel s a természetbeni járadékokkal együtt összesen 338 forintot kitevő fizetése ugyan jóval alacsonyabb a ranglétra csúcsán álló fővadászénál (azé a 650 forint készpénzzel és a természetbeni járadékokkal együttesen 838 forint), de jóval magasabb az alsó fokozaton álló többi hat vadászénál (azoké 60 forint készpénz, amely a természetbeni járadékokkal 133 forintra egészül ki).²³

Amennyire lehetséges volt felderíteni, I. Johan Georg fiai és fiunokái javarészt ugyancsak a cs.-k. uradalom szakképzett gazdasági tisztségviselői lettek. Az elsőszülött Johan Fridericus, valamint hárman az ő fiai közül például Johan Georg Schöpflin Badenből hozott anatarusi mesterségét folytatják. Az egyik első unoka, Johan Fridericus Johan nevű elsőszülött fia intéző (a helyi szóhasználatban „purkrabi” vagy „burggraf”) Pavlovicén, a császár morvaországi birtokán, és neve bekerül Pavlovice, ill. Morvaország gazdaságtörténetébe, miután 1834-ben morva körökben, majd nemzetközi mezőnyben az 1840. évi brünni IV. nemzetközi erdészeti és mezőgazdasági kiállításon is fölfigyeltet magára azzal, hogy a morva szőlőből a tokajival vetekedő aszúbort állított elő.²⁴ Megemlíthetjük továbbá a fiak közül még Johan Jacobust, aki ugyan nem gazdasági téren, de úgyszintén az uradalomban érvényesült: porcelánfestő volt a császár holicsei porcelángyárában.

Valamennyiük társadalmi helyzete azonos az egykorú jobb módú középosztálybeli cívisékével. Természetes tehát, hogy az első magyarországi Schöpflineknek elsősorban a holicsei cs.-k. uradalom jelentette életük, meghonosodásuk egyik fő kötelékét.

-
22. A kacsafogó építményének és működésének a leírása Fridrich Suchý és Imrich Damborský művéből: i. m. A szerzők megemlítik, hogy Lichtenstein herceg dél-morvaországi, břeclavi birtokán is épült hasonló kacsafogó tó.
 23. SNA, Bratislava, fond: Cis-král.panstvo Holíč. Osobné záležitosti zamestnancov 1744-1810. Jägeren Behalts Tabella. Bei der Kais.-Königl. Herrschaft Holitsch a 12. Aprilis 766.
 24. Wolny, Gregor: *Die Markgrafschaft Mähren*. Brünn, 1846. (A szerző tévedésből Johan helyett Josefnek írja Schöpflin intéző keresztnévét. (Pavlovicén egyébként ma sem ismeretlen a neve, mint láthattam abból az élénk reagálásból, ahogy levélbeli érdeklődésemre az ottani iskolaigazgató válaszolt.)

5. kép. Bejárat a kacsafogó csatornájába. (Vlad. Grigar: Kačenáreň v Kopčanoch. Záhorie, roč. IV, 1995, č 1.)

A másikat a vallásuk. Lutheránusok lévén, a Schöpflinek maguk is részeseivé váltak annak az összetartásnak, szolidaritásnak, amit az evangélikusokkal szembeni felekezeti megkülönböztetések, tiltások váltanak ki a helyi hívek körében. 1783 májusában például – miközben a szakolcai magisztrátus késlekedik az 1781. évi türelmi pátens kihirdetésével – a Szakolcán lakó Catharina Margaretha Schöpflin és Joan Thurzo de Nositz²⁵ elhalt kisfiának temetésekor az evangélikusok egy emberként állnak ki amellett, hogy az elhunytat a maguk lutheránus módján, énekléssel kísérik a háztól a sírhelyig.²⁶

A kopcsányi és holicai evangélikusok, akik lelki gondozásukat illetően 1773-tól a távoli, a morva határtól mintegy 30 km-re fekvő artikuláris Prietržhez tartoztak (s a nagy távolság miatt istentiszteletre az idősebbek már egy nappal korábban útra keltek)²⁷ – az után, hogy 1783-ban Lautsek Szakolca lelkészévé lett, az ő irányítása alá helyezték magukat.²⁸ Lautsek olyan tekintélynek örvendett, hogy a szakolcai hívek egy

25. Catharina Margaretha Schöpflin első férje, Joan Thurzo de Nositz Bél Mátyás trencsényi munkatársának, nobilis Thurzó János lelkésznek és rektornak az unokája volt. L. Ďurovič, Ján: *Martin Lauček, tolerančný kňaz-spisovateľ*. Myjava 1933, 73. p., 185. p. A gyakori keresztszülei és tanúi anyakönyvi szerepléseiből ítélve közkedvelt Catharina Margaretha Schöpflint özvegységében a férje után nemesnek tekintették, és kései leszármazottjai ma is úgy tudják, hogy volt a felmenőik közt egy Thurzó nevű nemesasszony.

26. Ďurovič, Ján: *Lauček...*, i. m. 83–84. p.

27. Proksa, Pavel: *Stánok boží s ľudmi. Z dejín evanjelickej cirkvi a. v. v Holíči*. Vydal Ev. cirkevný zbor a. v. v Holíči nákladom autora, 1995, 13. p.

28. Uo. 156. p.

csoportja (köztük Catharina Margaretha Schöpflin férje és apósa) impozáns viszonyulással a saját költségükön kinyomatták Szokolcán tartott beköszöntő beszédét.

Ugyanakkor Lautsek mellett a gyülekezetben érdekes világi személyiségek is jelentős szerepet vittek. Ilyen volt a két egymást követő felügyelő: dr. Ján Prokopius orvos és író, a nemes származású művelt szakolcai mészáros, Samuel Wrchovský,²⁹ a cseh származású, kopcsányi lakos id. Ján Mandelik molnármester, a Habsburgok kopcsányi malmainak tehetős bérlője, a holicsi evangélikus egyház első felügyelője és bőkezű mecénása,³⁰ Adam Škultéty zeneszerző, orgonista a szakolcai iskola kiváló rektora, de a templomszolga tisztét viselő, többféle tehetséggel megáldott másik Ján Prokopius is.³¹

Velük ugyanúgy, mint magával Lautsek tiszteletessel is, az őslakos polgárokhoz és nemesekhez hasonlóan, a Schöpflinek közvetlen személyes kapcsolatot tartottak fenn. Megtalálhatók ennek nyomai Lautsek és Wrchovský levelezésében, Lautsek és fia emlékkönyvében, de az anyakönyvek házassági, tanúi és keresztszülei bejegyzéseiben is. Catharina Margaretha Schöpflin szoros rokonságba is került a mecénás id. Ján Mandelikkal: annak Paulus nevű molnár fia 1809-ben nőül veszi Catharina Margaretha második házasságából származó Anna nevű leányát.³²

Arról pedig, miként vették ki részüket a Schöpflinek az egyház és művelődés támogatásából, szóljanak az alábbi, Johan Fridericusra, az öccsére, II. Johan Geogra, egy Schöpflinnére, valamint Johan Fridericus elsőszülött, Johan nevű fiára, a pavlovicei „burggrafrá” vonatkozó adalékok.

Holics evangélikus egyháztörténetéből idézem: 1786-ban az egyházi elöljáróknak „minden bizonnyal Fridrich Schöpfling [sic!] ...anatarius közbenjárásának is köszönhetően”, sikerült adásvételi szerződést kötniök a cs.-k. uradalommal az új, máig működő holicsi templom, plébánia és iskola telkének megvételére.³³

Színhagyományként került be az egyháztörténeti irodalomba, hogy II. József császár „bizalmas uradalmi embere az evangélikus Schöpfling” [sic!] révén ajándékozta oda a

29. Samuel Wrchovský sógora volt a kiváló jogtudósnak, a jakobinista reformgondolatok megfogalmazásáért és terjesztéséért felségsértés és hűtlenség címén a Királyi Tábla által 1795-ben halálra ítélt és kivégzett szókratészi jellemű Hajnóczy Józsefnek. És apja volt a reformmozgalomhoz csatlakozott, ugyancsak halálra ítélt ifj. Samuel Wrchovský ügyvédnek, akinek halálos ítéletét ugyan börtönbüntetésre változtatták, de 1797-ben a börtönben gyógyíthatatlan betegségben meghalt. A vele egy ideig együtt raboskodó Kazinczy művelt, nagy tudású emberként jellemezte.

30. A holicsi evangélikus templom túlnyomórészt az ő költségén épült fel. L. Proksa, Pavel: i. m. 16–17. p.

31. A templomszolga festett, rajzolt, verseket írt, képfestőt készített, kőszobrászkodott (a szakolcai temetőben konzerválással megőrzött régi evangélikus síremlékek közül nem egy az ő műve lehetett), úgy ismerte a Bibliát, mint egy pap, a szegénységét nagyvonalúan viselte, s ajándékot úgy fogadott el, mint egy herceg – így írta le alakját T. G. Schröer pozsonyi líceumi tanár, aki 1802-ben pozsonyi cseregerekként az ő házában tanult szlovákul. – L. *Thobias Gottfried Schröer's (Ch. Oesers's) Lebenserinnerungen*. Stuttgart, Herausgegeben von seinen Enkeln, Arnold und Rudolf Schröer und Robert Zilchert, 1933.

32. Matrika ev. a. v. Holíč, nar., sob., zom. 1786-1878. Štátny archív v Bratislave

33. Proksa, Pavel: i. m. 16. p.

régi, már nem működő katolikus templom oltárát és szószékét a holicsei evangélikus egyház új templomának.³⁴

Lautsek tiszteletes 1791-ben, Pozsonyban kiadott szlovák konkordanciájának előfizetői között „Johan Fridericus Schöpfling [sic!] kopcsányi lakos” és „Johan Georg Schöpfling [sic!] szakolcai polgár” neve is ott található. 1826-ban pedig templomi aranykehely megvételéhez járultak hozzá mind a ketten.³⁵

Nem tudni, I. Johan Georg melyik fiának, talán az 1766-ban született Johan Ferdinandnak a felesége lehetett az az „Anna Cristina Schöpfling” [sic!] született Martini, aki 1790-ben a saját költségére Pozsonyban hársfából díszes keresztelőt csináltatott az új holicsei templomnak.³⁶ A szép keresztelő ma is szolgálja a híveket.

S még egy kései levéltári adalék a témához. A Morvaország gazdaságtörténetébe kiváló gazdászként és borászként még életében bekerült Johan Schöpflin pavlovicei cs.-k. „burgraf” nevét az 1865-ben, 83 éves korában Holicson „szélnhűdésben” bekövetkezett elhalálása³⁷ után a holicsei egyház mint jötevőjét írta be „örök emlékezetül” a maga történetébe, az egyházra, a város szegényeire és a kopcsányi iskolára hagyott adományai okán.³⁸

A Schöpflin család meghonosodásához és művelődéstörténetéhez szorosan hozzátartozik fiaik neveltetésének, taníttatásának módja. S e tekintetben épp a többszörösen ismertté, emlékezetessé lett Johan Schöpflin pavlovicei intéző neveltetéséről és pályájáról fellelt adatok nyújtanak figyelemre méltó képet. Kilencéves, amikor apja, Johan Fridericus az iskolába járattatásán túlmenően külön házi tanítót, nevelőt fogad hozzá és három öccséhez, aki mintegy hat éven át gyakorolja velük a szlovák és német nyelvet, tanítja nekik az aritmetikát, a katekizmust, a szentírást és a históriát.³⁹ S tizenhat éves, amikor – követve a helyi őshonos nemes és középosztálybeli evangélikus családoktól átvett, s már az előző Schöpflin-nemzedékben is érvényesülő, a későbbieknek

34. Steltzer Frigyes: *Emlékezzük régiekről*. Kézirat a holicsei evangélikus egyházközség levéltárában. Boor, Peter: *Prehľad 10-ročnej činnosti spolku evanjelickej mládeže...*, Holíč, 1923. – Pavel Proksa (idézett művében, 22–23. p.) annyiban korrigálja a szájhagyományt, hogy Schöpflin anatarus nem az oltár és a szószék odaajándékozását, hanem az eladását közvetíthette; a holicsei egyház levéltárában ugyanis nyoma van annak, hogy Ján Mandelik felügyelő 25 forintot adott értük.

35. Proksa, Pavel: i. m. 36. p.

36. A fedelén eredetileg Ker. Szent János és Krisztus alakját ábrázoló szobrok álltak, de mivel a figurális ábrázolástól idegenkedők rosszállását váltották ki, még az adományozó beleegezésével kereszttel helyettesítették. – L. Proksa, Pavel : i. m. 41–42. p.

37. Matrika ev. a. v. Holíč, nar., sob., zom. 1786-1878. Štátny archív v Bratislave

38. *A holicsei evangélikus gyülekezet 1866. ápr. 8-i konventjének jegyzőkönyve*. Az ág. hitv. evangélikus egyházközség levéltára, Holics.

39. Pozsony német–szlovák környékéről, Bazinból került egy Samuel Kutcsera nevű ifjú Johan Fridericus Schöpflin fiához házitanítónak. Modorban járta ki a gimnáziumot, de járatos lehetett a hitoktatásban is, mert miután 1798-ban visszatért szülőföldjére, ahol az egyházközség megválasztotta tanítónak, istentiszteleteket is tartott. –L. *Limbach. Geschichte und Brauchtum eines deutschsprachigen Dorfes in der Slowakei bis 1945*. Veröffentlicht von Herta Brydon, 1991. (Ezzel a forrással Dietmar Markgraber úr volt szíves megismertetni, aki családi okokból kutatja a Schöpflin-nemzetség genealógiáját és történetét.)

ugyancsak megtartott művelődési szokást – egy évet tölt a kor egyik legjobb tanintézetének, a nagy múltú pozsonyi evangélikus líceumnak a jogot és a gazdaságtant is oktató felsőtanodai filozófiai és teológiai tanfolyamán. S csak ezek után kezdődik meg gazdasági gyakornoki szakképzése a holicsei uradalom egyes részlegein.

6. kép. A kacsafogó impozáns, belül masszív boltívekkel tagolt vadászházából, a Schöpflinek egykori otthonából, mára ennyi maradt fenn. (A szerző felvétele az 1990-es évek elejéről)

* * *

Az alábbiakban Schöpflin Aladár egyenes leszármazási ágát: dédapját, nagyapját, apját követjük nyomon.

Az előbbiekből már tudjuk, hogy dédapja II. Johan Georg volt, a badeni származású I. Johan Georg 1759-ben, már a magyarországi Kopcsányban született fia. Életútját attól kezdve ismerjük, hogy 1787 februárjában, huszónkét évesen Kopcsányból Szokolcára ment vaskereskedőnek és polgárnak.⁴⁰

Feltehetően az ott megözvegyült nővére, Catharina Margaretha hívta őt magához, hogy átadja (eladja?) neki a férje és apósa, ifj. és id. Joan Thurzo de Nositz után reá maradt szakolcai vaskereskedést, egyúttal elősegítse polgárrá válását s a családalapításhoz szükséges háttér megteremtését.

Ezt a feltevést arra alapozzuk, hogy mintegy fél év múltán, 1787 augusztusában, amikor II. Johan Georg házasságra lép egy tekintélyes szakolcai polgárcsaládból származó, nála tíz évvel idősebb ötgyermekes özvegyasszonnyal, Eva Mittákkal (özvegy Kovácsiknéval), a Lautsek tiszteletes magánanyakönyvében erről rögzítettek közt azt

40. Album civium in Libera Regiaque Civitate Szokolcensi. Oblastný archív Senica, sídliaci v Skalici

olvashatjuk, hogy a vőlegény a 191. házszám alatt lakik,⁴¹ ugyanebből a házból megy majd 1789 februárjában az özvegy Catharina Margaretha újra férjhez egy szakolcai mészároshoz, Michal Mittákhöz.⁴²

II. Johan Georg Szakolcán – mint azt a házassági, tanúi és keresztszülői anyakönyvi bejegyzések tanúsítják – a nővére ottani jó nevű családokkal ápolta kapcsolatainak is a részesévé vált. Felesége, Eva Mitták révén pedig rokonságba került az annak Judita nevű hűgát nőül vevő Ján Petrovič holicsei lelkésszel. Gyermekeik majd unokatestvérek lesznek. (Ján Petrovič egy szlovák tudós társaság tagjaként a tudományok szlovák nyelvű népszerűsítésén is tevékenykedett, a fiát, Petrovics Frigyeszt viszont Magyarország története című művéért egyik első rendes tagjává választotta az alakuló Magyar Tudományos Akadémia történelmi osztálya.) II. Johan Georg és Eva Mitták mintegy 23 évig tartó házasságából két utód született: Eva-Sophia 1788-ban, aki egy pozsonyi polgárhoz megy majd feleségül, valamint az 1792. február 30-án született Johan Georg (nemzedéki sorrendben a III.),⁴³ aki majd Schöpflin Aladár nagypapja lesz.

Eva Mitták 1810-ben, hirtelen beállt fájdalommal meghal. Hat év múltán, 1816-ban II. Johan Georg 57 évesen újra házasodik, a mijavai takácsmester, zsákvarró és városbíró Johan Schassko lányát, a 39 éves Judita Schasskót veszi nőül,⁴⁴ aki ekkor már két szakolcai posztómester özvegye, három élő és öt kiskorúan elhalt gyermek anyja. Ebből az új házasságból 1817-ben és 1820-ban születik egy fiú- (Joseph Fridrich) és egy lánygyermek (Elisabeth Carolin). Az első még születése évében, a második 1822-ben, „sorvadásban” meghal.⁴⁵ A házaspárnak pedig 1822 után többé nem lelhető nyoma.⁴⁶

III. Johan Georg anyja, Eva Mitták elhunytakor 18 éves, és vélhetően készül már, tán épp Holicson, a pályájára, miután még 14 évesen, apjához hasonlóan, ő is eltöltött egy évet a pozsonyi evangélikus líceum filozófiai és teológiai tanfolyamán.⁴⁷ Noha a mesterségek városában, Szakolcán nevelkedett, gazdászatra adja magát, arra a pályára, amelyen több holicsei-kopcsányi rokona érvényesült.

Feltehetően 1822-ben, 29-30 évesen köt házasságot. (Épp az idő tájt, amikor apjának és mostohaanyjának, két gyermekük elvesztése után, nyomuk vész.) Házasságkötésének idejére a dolgozatunk elején említett, 1861-ből származó halotti levelének „észrevételéből” következtethetünk, amely szerint 39 évet élt házasságban. Ugyanebből a halotti levélből tudjuk azt is, hogy a Nyitra megyei Szolcsányban hunyt el, ahol herceg Odescalchi intőzője volt, s hátrahagyott özvegyét Lackner Teréznek hívták.

41. Matricula eccl. Augustanae Confessionis ad dictae Szakolcensis... Lautsek, Martinus: i. m. 83. p. Lautsek azt is följegyezte, hogy ez volt Szakolcán az első evangélikus házasságkötés, amelyet nem kellett bejelenteni a katolikus plébánosnak s amelyért nem kellett stólat fizetni neki.

42. Uo. 95. p.

43. L. az 5. jegyzetben

44. Matrika sob. ev. a. v. Skalica 1783-1899, 14. p. Štátny archív v Bratislave

45. Matrika ev. a. v. narod., zom. Skalica 1783-1886. Štátny archív v Bratislave

46. Ezt állapította meg a Šaško (Schaschko) család genealógiáját és történetét feltáró alapos munkájában Ing. Karol Šaško is, aki 1822 után ugyancsak hiába kereste a házaspár nyomát. – Šaško, Karol: *Genealógia rodu Šaško od r. 1690*. Kézirat. Bratislava, 1993.

47. Rukopisný archív Lyčéalnej knižnice v správe Ústrednej knižnice Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Matricula scholae Posoniensi Ev. A. C. currens ab anno 1747 usque 1835, p. 697 et 776.

Ám ha végignézzük a házaspár szolcsányi életének, gyermekeik születésének anyakönyvi bejegyzéseit, azt látjuk, hogy csak húsz évig, 1841-től 1861-ig éltek ott. A házasságban töltött 39 évhez tehát mintegy 19 év hiányzik. Ugyanakkor a Szolcsányban született gyermekek közt nem lelhető meg Gyula, Schöpflin Aladár majdani apja, ellenben hatévesen meghal ott III. Johan Georgnak egy Paulina nevű lánygyermeké, akinek azonban nem Lackner Teréz, hanem Catharina Lang a szülőanyja.

7. kép. 1960 előtt még viszonylag épen állt a kacsafogó vadászlaka és gazdasági épületei, akkor készült róla Otto Kroupának ez a festménye. (Fotó: Štefan Palkovič)

Ebből a rejtélyesnek tűnő, egy előzetes házasságot sejtető, de annak feltárásához a feleség nevéen kívül semmi eligazító támpontot nem nyújtó tényállásból az vezetett ki, hogy bízva a Schöpflin-nemzedékek már ismert iskolai művelődési szokásának folytonosságában, pozsonyi alma materük, az evangélikus líceum osztályjegyzékeiben kutattam Schöpflin Gyula után, és – meg is találtam. Idézem az 1844/45. évi iskolai év első félévéből: Schöpflin Gyula, 11 éves, ágostai hitvallású, nagyapponyi születésű, apja György, tisztartó ugyanott, élelmen nagyanyjánál van Pozsonyban.⁴⁸ S öt évvel korábbról, az 1839/40. iskolai évben ott található a főtanoda filozófiai és teológiai tanfolyamának hallgatói közt Schöpflin György apponyi tisztartó Károly nevű fia is.⁴⁹

A Szolcsány közelében fekvő Nagyappony megfelelő anyakönyvében aztán rá is lelek az evangélikus hitvallású „Dominus Georgius Schöpflin”-re, a gróf Apponyi család

48. Uo. A pozsonyi ág. hitv. ev. Lyceum nyelvészeti első és második iskola tanulóinak 1844/45-i első félévi osztályjegyzéke

49. Uo. Classificatio Primanorum in Lyceo evangelicorum augustanae Confessionis Poseniensi, Semestri I-mi, anni scholastici 1839/40-mi

tisztartórára és Catharina Lang nevű római katolikus feleségére. Az első anyakönyvi bejegyzés ideje 1824. febr. 16., és Károly (Carolus Antonius Georgius) nevű fiúgyermekük születését rögzíti.⁵⁰

Ezt követően 1836-ig további hét gyermek születik Schöpflin György, azaz a mi III. Johan Georgunk Catharina Langgal kötött, Nagyapponyban felfedezett első házasságából. Köztük Gyula (Julius Augustus), Schöpflin Aladár majdani apja, aki hatodikként 1833. aug. 13-án látta meg a napvilágot.⁵¹

Valamennyi gyermeknek az Apponyi grófok a keresztszülei, tőlük kapják a gyermekek első vagy többedik keresztnévüket, ami egyrészt az Apponyiak és tisztartójuk közötti egyfajta patriarchális viszonyról tanúskodik, másrészt feltehetően annak is a jele, hogy középosztálybeli kapcsolatokra a mindössze 78 házból álló, földműves lakosságú Apponyban nem volt lehetőség.

III. Johan Georg és Catharina Lang nyolc gyermeke közül végül csak kettő maradt életben, az a két fiú, aki a líceumi osztályjegyzékekben engem a családjuk nyomára vezetett: Károly és Gyula. A többi csupán egy évtől hat évig élt. Korai elhalálzásuk okát nem lehetett felderíteni.

8. kép. A monumentális barokk vakárkádós kopcsányi méntelep épületegyüttese, középütt a kis kastélyal, madártávlatból (Archív pamiatkového úradu SR, Bratislava)

A családi tragédia betetőzéseként 1837-ben, utolsó szülése után egy évre, 34 évesen meghal a Schöpflin gyermekek szülőanyja, Catharina Lang is.⁵² Halálának okáról nincs adatunk.

50. Liber seu Matricula pro Ecclesia Apponiensi sub Adum Rendo Dno Dno Josephi Szelecki, pro tunc Parocho Kowarcz et Apponiensi, Anno 1777-1842, Bapt., Copul., Def., Confirm. Štátny archív v Bratislave, pobočka Šaľa (A Pozsonyi Állami Levéltár Sellyei Fiókja)

51. Uo.

52. Uo.

Az életben maradt Károly és Gyula gyermekkorra tehát a sorozatos elhalálozások légkörében telik. Talán ennek hatására akart az elsőszülött Károly, aki az egész sorozatot végigélte, már líceumi éveiben orvos lenni.⁵³

Apponyban elhunyt öt gyermeke (a hatodik, Paulina Eva, mint már tudjuk, majd később, Szolcsányban fog meghalni) és első felesége elvesztése után III. Johan Georg elhagyja Nagypponyot. Élete ezen fordulatának megismeréséhez ugyancsak egy líceumi adalék segített közvetve hozzá, nevezetesen az a Schöpflin Gyula tanulóra vonatkozó, az előbb már idézett főljegyzés, hogy élelme nagyanyjánál van Pozsonyban. Ebből kiindulva feltételeztem, hogy a pozsonyi anyakönyvekből esetleg megtudhatok valamit Catharina Langról, legalábbis a származásáról.

Ez irányú kutatásom azt eredményezte, hogy ugyan Catharina Langnak nem leltem semmi nyomát, de váratlanul rálapoztam III. Johan Georg második házasságkötésének anyakönyvi bejegyzésére, amely szerint 1840. június 26-án, 49 évesen házasodott meg újra, a Pozsony környéki (előbb németgurabi, majd récei) evangélikus prédikátor, néhai Lackner Sámuel lányát, a 27 éves hajadon Lackner Terézt véve feleségül.⁵⁴ (Az ő, feltehetően Pozsonyba költözött anyjánál, tehát a mostohanagyanyjánál lehetett az 1840-es években kosztón az akkori tizenéves líceista Schöpflin Gyula.)

A bejegyzésből egyébként az is kiviláglik, hogy III. Johan Georg ekkor gróf Pálffy Lipót borostyánkői birtokán volt vezető tisztartó.

Újbóli megházasodása után III. Johan Georg már nem a Pozsony közelében fekvő Borostyánkőre, s nem is Apponyba tér vissza, hanem Szolcsányban telepszik le, herceg Odescalchi intézőjeként. Itt születnek meg második feleségével, Lackner Terézzel nemzett gyermekei: 1841-ben Ágoston (Augustus Georgius Carolus), 1843-ban leányikrei, akik a már magyar nyelven írt anyakönyvi bejegyzés szerint a Mária Anna Sarolta, ill. az Anna Emília Terézia neveket kapják, utolsóként pedig 1844-ben György Sándor.⁵⁵

E gyermekek keresztszüleiként az Odescalchi hercegi család tagjain kívül már más személyek is szerepelnek, akik azonban nem a rég elhagyott Szokolcáról, s nem is a mintegy ezer lakost számláló Szolcsány földművesei és takácsai közül, hanem Pozsony polgári és Lackner Teréz pozsonyi rokoni köréből valók.

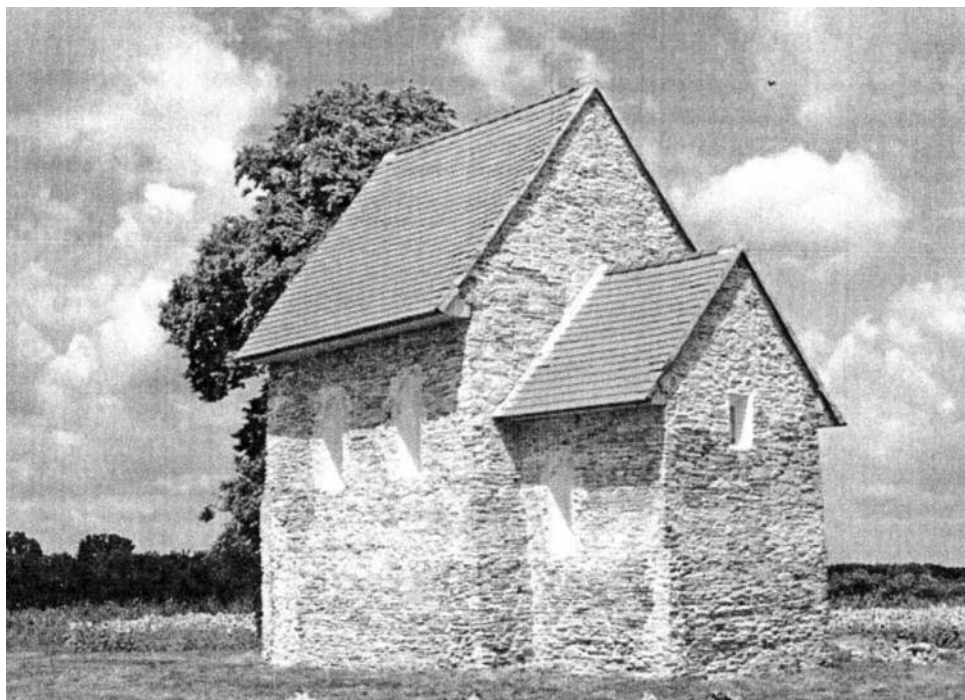
Azonban III. Johan Georg idős korából már szolcsányi ismeretségek nyomait is felfedezhetjük az anyakönyvekben, így például tanúskodást a helyi tanító, valamint egy földműves házasságkötésénél. S vélhetően kapcsolatot tartott fenn Johan Georg az új szolcsányi cukorgyár szakembereivel, ezek egyikéhez megy majd nőül Mária nevű lánya.⁵⁶

53. „Vitae genus futurum: Medicus” (jövendő életneve: orvos) – így tartják nyilván pályaválasztását a pozsonyi líceum osztályjegyzékében. L. a 49. jegyzetet.

54. Lauf, Traungs- und Todtenbuch der ev. Gemeinde allhier (Pressburg) vom Jahre 1840. Archiv hlavného mesta SR, Bratislavy (A Szlovák Köztársaság Fővárosa, Pozsony Levéltára)

55. Alterum Originale Matricae Nat. et Bapt. in Eccl. Ev. Nitra Zerdahely ab anno 1841. Štátny archív v Bratislave, pobočka Šaľa

56. Schöpflin Mária öt hónappal apja halála után, 1862 februárjában megy férjhez a szolcsányi cukorgyár gyakornokához, a pozsonyi származású F. Ch. Julius Schröderhez. – Matrica copul. ev. a. v. Nitra Zerdahely 1862. Štátny archív v Bratislave, pobočka Šaľa

9. kép. A méntelepen s a maga nemében egyedülálló kacsafogó építményen túl nevezetessé teszi Kopcsányt a kacsafogó közelében álló korai, a 10. század elejéről származó, egyszerűségében is megkapó kis templom, amelyet a hagyomány szerint egy kopcsányi nemesasszony, Vajay Margit állíttatott patrónusa, a 4. században Galliában élt Antiochiai Szent Margit tiszteletére. (Fotó: In Kopčany – turistický sprievodca, é. n., zostavil Peter Baxa)

Johan Georg korábbi, az Apponyi urasághoz fűződő kapcsolata Apponyból távoztával nem szakadt meg. Már a szolcsányi Odescalchiak szolgálatában áll, amikor elsőszülött fia, Károly orvosá taníttatása érdekében az Apponyiakhoz fordul segítségért. És Theresia Apponyi Serbelloni grófné 1841 augusztusában egyenesen gróf Zay Károlyt, a magyarországi evangélikusok egyházi és iskolai főfelügyelőjét kéri meg, hogy a jó magaviseletű, minden tantárgyból eminens ifjút részesítse megfelelő ösztöndíjban, mert apjának nehezeére esne tanulmányai költségeit egyedül viselni.⁵⁷ (Károly, miután orvos-sá lett, a Nyitra megyei Verbón működött, családot is ott alapított.)

A gondos apa természetesen többi fiát is taníttatta, képezte. De meg is lehetett velük elégedve: pozsonyi líceumi osztályzataikból ítélve, tehetségesek voltak, jól tanul-tak. Nem tudjuk, kinek hol folytatódott líceum utáni szakképzése, felsőbb oktatása, de ismerjük az eredményt: Gyula apja foglalkozását sajátította el, gazdatiszt lett, Ágoston magasabb tisztviselői karriert futott be, György ügyvédként működött. (Tanulmányait vélhetően a pozsonyi királyi jogakadémián végezte.)

57. Therese Serbelloni Apponyi grófné gróf Zay Károlyhoz írt levele. SNA, Bratislava, Zay-fond: Zay Károly vett levelei, Elenchus II, 377-390. o., fasc. 14/II, folio 38.

Gyulával gazdatisztként a Pozsony és Nyitra vármegye határán, Nagyszombat mellett fekvő kis szlovák faluban, Manigán (Malženice), gróf Zichy Pál birtokán találkozunk. 1867 augusztusában, 34 évesen köt házasságot Greguss Herminnel a Trencsén megyei gróf Zay család kertészének a lányával.⁵⁸ Manigán születik meg hat gyermekük, köztük 1872. október 4-én, másodikként Aladár (teljes nevén Aladár Alfréd Michal).⁵⁹ (A hat gyermek közül kettő nem éli meg a felnőttkort.)

Ágoston és György apjuk halála után anyjukkal, Lackner Terézzel együtt Pozsonyba költözik.⁶⁰ És pozsonyivá lesz egyetlen lánytestvérük, Mária is (az ő Anna nevű ikertestvére valószínűleg még gyermekkorában meghalt). Noha lakhelye a morvaországi Gödingben is van, ahol férje, Julius Schröder az ottani cukorgyár vezérigazgatója,⁶¹ Mária úgy osztja meg életét Göding és Pozsony közt, hogy Pozsony legyen a család székhelye, odaveszi magához anyját, ott járattja az evangélikus líceumba két fiát, ott neveli a frankfurti operaház első altjaként ismertté lett, de fiatalon, 27 évesen „hasnyálgyulladásban” elhunyt Emma nevű lányát.⁶²

Pozsony nyilvánvalóan vonzotta III. Johan Georg utódait, aminek anyjuk személyes emlékein, rokoni kapcsolatain, ill. a saját diákkori, líceumi emlékeiken túl több oka is lehetett. Hiszen a Duna partján, a monarchia két fővárosának a közelében fekvő egykori koronázó város a 19. század utolsó negyedében a Bécsen át nyugatról beáramló általános kapitalista világtrend közjogi, gazdasági kihívásaihoz igazodó törekvéseivel az intenzív polgárosodás, a társadalmi érvényesülés bizonyos lehetőségeit is jelentette. De Bécs közelsége jelentősen befolyásolta Pozsony kulturális életét is, különösen a város zene- és színházkultúráját.

Schöpflin Ágoston Nagyváradról barátjának, Batka Jánosnak, Pozsony város levéltárosának, a Pressburger Zeitung zenekritikusának 1889-ben írt levelében többek közt ez utóbbi „szellemi élvezetek” miatt is érez nagy honvágyat „kedves, szép Pozsonya” után,⁶³ miután a magyar királyi posta főfelügyelői posztjáról Nagyvárad posta- és távirtda-igazgatójává nevezték ki.

Pozsony végül 14 éven át (1880-tól 1894-ig) elhatározóan fontos színhelye lett Schöpflin Aladár életének, gyermek- és ifjúkori fejlődésének, személyisége formálódásának és pályakezdésének is. 1880-ban ugyanis apja, nem tudni hogyan, mi okból, elveszíti manigai gazdatiszti állását, Pozsonyba költöznek, ahol Schöpflin Gyula csak nagyon szerény megélhetést biztosító postakézbesítői alkalmazáshoz jut. Aladár ekkor nyolcéves, és természetesen felfogja, hogy jóléteből szegénysorba jutottak. Arról ábrándozik, hogy majd lehozza a pozsonyi dóm tornyán csillogó, aranynak hitt magyar koro-

58. Matrika Horné Zelenice, sob. 1841-1881. Štátny archív v Bratislave

59. Matrica Natorum et Baptisorum Eccl. Ev. A. C. addictorum Felső-Zelensis, Tomus II, ab anno 1833 ductus

60. Schöpflin Ágostonnal 1880-ban a Pressburger Wegweiserben mint m. kir. postafelügyelővel, 1893-ban a Nyugatmagyarországi Híradó egyik apróhirdetésében mint nagyváradai posta- és távirtda-igazgatóval találkozunk. Schöpflin György ügyvéd és Schöpflin Teréz (az anyja) az 1876. évi Pozsonyi Kalauz kimutatása szerint a Hosszú utcában lakott.

61. Adat a Schröder családnak a pozsonyi evangélikus temetőben lévő síremlékéről

62. Matrika zomrelých Bratislava (pre všetky národnosti), 1894-1911. Archív hlavného mesta SR, Bratislavy

63. Batka János Stadtarchivar levélhagyatéka. Archív hlavného mesta SR, Bratislavy

nát, odaadja apjának, és szegényekből gazdagokká lesznek.⁶⁴ Aztán apja 1889-ben, 56 évesen „szemcsés májaszovány”-ban meghal.⁶⁵ Anyja minden kereseti munkalehetőséget megragad, hogy eltarthassa a családot és taníttathassa a fiait. Mos, varr (a lányát is befogja a varrásba), foltoz, kosztos diákokat vesz föl. S a gazdag rokonok elől büszkén rejtegeti szegénységüket. „Mert gazdag előtt a szegény, hiába ártatlan, mindig bűnösnek látszik. A pozsonyiak felfogása akkoriban ilyen volt” – emlékezett vissza családjának erre a korszakára Schöpflin Aladár.⁶⁶

Ilyen körülmények között, anyja szívós, hősies helytállásának, a maga tehetségének, valamint a pozsonyi evangélikus líceum régi ösztöndíj-alapítványainak és szociális létesítményeinek köszönhetően járja ki Schöpflin Aladár a líceum gimnáziumát, majd a líceum kebeléből létrejött, főiskolai szintű evangélikus teológiai akadémiát. S ilyen körülmények között alakítja ki – eredendően (genetikailag) kiegyensúlyozott alkatával összhangban – a maga világvégét, amelyben oly fontos szerepe van a társadalomnak, az ő szavaival mondván: azoknak a szálaknak, amelyek az egyént a társadalmi élettel s a társadalom mindenkori lelkiállapotával összefűzik. „Nem születtem Pozsonyban – írja egy öregkori visszaemlékezésében –, de pozsonyinak érzem magamat, itt ébredtem öntudatra, itt kezdtem gondolkodni, itt, Pozsonyban van szellemi szülővárosom.”⁶⁷

10. kép. A méntelep felújított része ma lovaglókiskolák színtere. (Fotó: In Kopčany – turistický sprievodca, é. n., zostavil Peter Baxa) – Talán egyszer felújítják a Joh. Georg Schöpflin által a császár szolgálatában meghonosított kacsafogót is, amely csaknem kétszáz éven át működött.

64. Schöpflin Aladár: *Ahol gyermek voltam – Pozsony*. Kézirat Schöpflin Gyula családi archívumából. A szerkesztői jegyekből ítélve az írás a Tükör c. lapnak készülhetett.

65. Pozsonyi ág. hitv. ev. magyar-tót egyházközség anyakönyve 1889 évről. Halotti anyakönyv. Archiv hlavného mesta SR, Bratislavy

66. Bohuniczky Szefi: i. m.

67. Schöpflin Aladár: *Ahol gyermek voltam..., i. m.*

* * *

Ha végezetül a biológiai felmenő rokonsággal természetszerűen velejáró lelki és értelmi-szellemi, alkati rokon vonások, képességek szemszögéből nézve tekintünk végig a magyarországi Schöpfliniek nemzedékein (felmenőt és szellemi-erkölcsi hatást a francia nyelv, nagyon találóan egyazon szóval, az „ascendant”-nal fejezi ki), fölfigyelhetünk néhány, nyilván genetikailag adott jellegzetességre.

Alighanem mentális, alkati sajátosságnak mondható a társadalmi meghonosodásnak az az aktív, közösségi érdekű módja, ahogy az első Schöpfliniek (gondoljunk főleg Johan Fridericusra s az ő Johan nevű fiára) nemcsak elfogadják új hazájuk, környezetük, felekezeti közösségük hagyományait és törekvéseit, hanem a maguk, munkával szerzett tekintélyével tevőlegesen támogatják is azokat. (Nem esik ez messze attól a módtól, ahogy majd, más körülmények közt és más összefüggésekben, jó száz év múlva Schöpflin Aladár, német származása létere, azonosul a magyarsággal.)

Értelmi-szellemi képességeik vonatkozásában szembevetendő továbbá a Schöpfliniek művelődési igénye, valamint a vezetői-irányítói tehetséggel párosult gazdasági érzék.

De nem hiányzik a kézművesi-iparművészeti tehetség sem a családban: mint tudjuk, I. Johan Georg egyik fia, Johan Jacobus porcelánfestő, az ő Ferdinand nevű fia pedig kőfaragó volt.⁶⁸ S alighanem egy, a holicai cs.-k. uradalomból a császár cseh-morva uradalmába került Schöpflin kései leszármazottjának tekinthetjük a képzőművészeti tehetség egy további képviselőjét: Schöpflinová Marta szobrásznőt, aki 1902-ben Csehországban, Prágában született és ott végezte tanulmányait.⁶⁹

Az írói talentum a fiágon leszármazott Schöpflin Aladáron kívül, vele egyazon nemzedéki fokon, leányágon is megjelenik, mégpedig Catharina Margaretha dedunokájában, Michael G. Mandelik orvosban, aki a múlt század elején egy bécsi udvari és egyetemi kiadónál jelentette meg német nyelven írt, kifinomult szellemiségről tanúskodó elmélkedéseit.

68. Johan Jacobus 1808 februárjában Holicson született Ferdinand nevű fiának életútja egy pozsonyi halotti anyakönyv bejegyzéseiből tárult váratlanul elém: 1846. júl. 10-én a pozsonyi Irgalmas barátoknál tüdővészben elhunyt Ferdinand Schefflý [sic!] holicai születésű, 38 éves, házas kőfaragó, eltemetve a szegények temetőjében. – Matrika zomrelých r. kat. Bratislava – Sv. Martin 1843-47. Archiv hlavného mesta SR, Bratislava

69. Lásd: Toman, Prokop: *Nový slovník československých výtvarných umelců*. 3. vyd., sv. 2, Praha, 1950. Schöpflinová Martára Dietmar Markgraber úr hívta fel a figyelmemet. Ugyanő közölte velem az interneten föllelhető németországi ismert Schöpfliniek nevét, adatait, köztük további két képzőművészt: August Schöpflin rézmetszőt (szül. 1771), Hans Schöpflin festőt, grafikusét (1896–1940), Adolf Schöpflin operaénekesét (1884–1956?), Georg Johan Schöpflin szerkesztőt és politikusét (1869–1954). Itt jegyzem meg: a feltüntetett anyakönyveken kívül az alábbiakat is használtam: Matrika r. kat., Holíč, sob., zomr. 1762-1788 (Štátny archív v Bratislave), Matrika r. kat., Holíč, nar. 1762-1788. (Štátny archív v Bratislave), Matrika r. kat., Skalica, nar. 1758-1798 (Štátny archív v Bratislave), Matrika r. kat., Holíč, nar. 1789-1826 (Štátny archív v Bratislave), Matrika r. kat., Holíč, sob. 1789-1851 (Štátny archív v Bratislave), Matrika Baptisorum eccl. Oppidi Holics 1827-1843 (Štátny archív v Bratislave), Matrika r. kat. Vrbové, nar. 1864-1884 (Štátny archív v Bratislave), A német-Gurab-Csatai ág. ev. Anyaszentegyház ker. anyakönyve 1786-1818 (Štátny archív v Bratislave)

VALÉRIA FUKÁRI

THE PATERNAL ANCESTORS AND FAMILY HISTORY OF ALADÁR SCHÖPFLIN

The genealogy and family history of Aladár Schöpflin, one of the greatest literary critics, is entirely unknown in special literature, but even he himself must have had rather sparse, incomplete and inaccurate knowledge on the history of his family, based on oral history. When I started my research on the Hungary-related genealogy and family history of Schöpflin in the archives, I actually undertook a fascinating task containing many unknowns and also requiring a basic research of local history and that of the era. But then the results of my long-lasting research conducted in archives and parish registers set in order and the final picture of the genealogy and family history of Schöpflin shown here was traced out. If we look through the generations of the Schöpflins from the point of view of the naturally arising emotional, cognitive–intellectual and constitutional traits and abilities of the biological ancestors, we can notice some genetically given, typical records. So this paper also presents the considerable proceeds of the Schöpflins to the history of culture and education in Hungary.